

INFORMÁCIE O VYBRANÝCH SYMPTÓMOCH V DETSKEJ PALIATÍVNEJ STAROSTLIVOSTI PRE RODIČOV A OPATROVATEĽOV

Autori:

MUDr. Vojtěch Bodnár
MUDr. Jan Hálek, Ph.D.
PharmDr. Jindřiška Voláková
MUDr. Martin Wita

Recenzia:

MUDr. Mahulena Exnerová

Slovenský preklad:

Mgr. Jozefa Pevčíková, PhD.

Pôvodné vydanie

Management vybraných symptomů v dětské paliativní péči
© Česká společnost paliativní medicíny, Sekce dětské paliativní péče

**Česká společnost
paliativní medicíny**

České lékařské společnosti
Jana Evangelisty Purkyně

Slovenské vydanie:

Svetielko nádeje, o. z., 2024

INFORMÁCIE O VYBRANÝCH SYMPTÓMOCH V DETSKEJ PALIATÍVNEJ STAROSTLIVOSTI PRE RODIČOV A OPATROVATEĽOV

1. BOLEŠŤ

Bolešť je veľmi častým príznakom u detí so závažným ochorením a prináša utrpenie a obavy. Strach bolesti zhoršuje, preto je dôležité, aby ste sa snažili pôsobiť pokojne a sebaisto. Vášmu dieťaťu i vám to pomôže prevziať nad bolesťou kontrolu a zvládnuť ju.

Ako zistíte, že vaše dieťa niečo bolí?

Samozrejme ste to predovšetkým vy, rodičia, kto pozná svoje dieťa najlepšie a tiež si najlepšie všimne, že má dieťa bolesti.

Niekedy však môže byť náročné zistiť, že vaše dieťa niečo bolí – obzvlášť pokiaľ je malé. Bolešť je niekedy možné odhadnúť aj podľa správania dieťaťa:

- pokiaľ nevydrží pri žiadnej činnosti a je nepokojné,
- pokiaľ len sedí alebo spí v jednej polohe a bráni sa akémukoľvek pohybu,
- pokiaľ sa opakovane budí zo spánku.

Ako môžu pomôcť zdravotníci?

- môžu sa pokúsiť zistiť príčinu a typ bolesti a podľa toho zvoliť vhodný liek,
- môžu kontrolovať efekt lieku a podľa toho meniť jeho dávkovanie či zvoliť inú liečbu,
- môžu vám vysvetliť aký liek, ako a kedy môžete podať.

Bolesti môžu prichádzať vo vlnách a nemusí byť vždy možné zaistiť, aby sa bolesť neobjavila nikdy. Napriek tomu je možné:

- podávať pravidelne také dávky lieku, ktoré zaistia, že dieťa bude väčšinu času bez bolesti,
- podať ďalšiu dávku lieku, pokiaľ sa bolesť aj napriek tomu objaví.

Aké lieky môže vaše dieťa užívať?

K dispozícii je mnoho liekov na odstránenie bolesti. Obvykle sa podávajú ako pravidelná liečba – v určitých intervaloch – tak, aby dieťa väčšinu času bolesťami netrpelo. Pokiaľ sa bolesť objaví aj napriek tejto pravidelnej liečbe (tzv. prelomová bolesť), podáva sa ďalšia dávka lieku navyše (záchranná dávka).

Pravidelnú medikáciu:

- je nutné podávať pravidelne,
- je nutné podávať, aj keď dieťa práve necíti bolesť,
- je nutné podávať, aj keď bola medzitým podaná dávka pre prelomovú bolesť.

Liečba „prelomovej“ bolesti – záchranná dávka liekov (liečba podľa potreby)

- aj napriek pravidelnej liečbe sa u dieťaťa môže objaviť epizóda bolesti – pre takéto prípady máte k dispozícii dávku rýchlo účinkujúceho lieku,
- povzbudzuje dieťa k tomu, aby vám hneď oznámilo, keď bude cítiť bolesť,
- všimajte si správanie dieťaťa, ktoré môže na bolesť upozorniť,
- môžete použiť liek aj preventívne pred aktivitou, pri ktorej sa bolesť obvykle objavuje,
- podanie lieku mimo pravidelného dávkovania zaznamenajte, môže byť podľa toho upravená pravidelná liečba.

Vedľajšie účinky liekov

- zápcha – morfin a iné opioidy spomaľujú pohyb čriev a takmer vždy je potrebné pridať lieky proti zápche,
- nevoľnosť – niektoré deti môžu počas prvých dní podávania lieku pociťovať miernu nevoľnosť, ktorá po niekoľkých dňoch prejde,
- ospalosť – zvyčajne sa vyskytuje len prechodne, len niekoľko dní a ustúpi sama,
- svrbenie – morfin a podobné lieky môžu vyvolávať svrbenie kože; pokiaľ neustúpi v priebehu niekoľkých dní, informujte zdravotníkov, môžu lieky zmeniť alebo podať liek proti svrbeniu,
- problémy s močením – vzácne sa môže vyskytnúť problém s močením; pokiaľ áno, informujte zdravotníkov.

Prídavné lieky užívané pri zvláštnych typoch bolesti

- bolesti kostí a mäkkých tkanív – pomôcť môžu tzv. nesteroidné antiflogistiká, napr. ibuprofen, ktoré znížia zápal a opuch,
- „nervové“ bolesti – pomôcť môžu lieky užívané proti epileptickým záchvatom a depresiám,
- bolesti pri svalových kŕčoch – je možné použiť lieky uvoľňujúce svalové napätie.

Akým spôsobom je možné lieky podávať

- pokiaľ môže dieťa ústami prijímať tablety a sirupy – je to najjednoduchšie a najprírodzenejšie,
- náplasti – niektoré lieky je možné podávať vo forme náplastí, z ktorých sa liek postupne uvoľňuje,
- niektoré lieky je možné podávať sprejom do nosnej dutiny, ako nosné kvapky alebo podávať na vnútornú stranu líca – potom sa vstrebávajú cez sliznice,
- časť liekov je možné podať vo forme čípkov – rektálne,
- lieky je tiež možné podávať podkožne, prípadne aj kontinuálne pumpou – do podkožia alebo centrálného katétru (pokiaľ je zavedený).

Ako ešte môžete dieťaťu uľaviť od bolesti?

- môžete urobiť viacero opatrení a vyskúšať viacero psychologických techník – súčasne s liekmi – aby sa vaše dieťa cítilo dobre,
- zaistiť pohodlie – matrace, polstrovanie, polohovanie, vankúše – všetko podľa želania dieťaťa,
- odvedenie pozornosti (zaujať dieťa obľúbenou činnosťou, hudbou, hrou, spevom, rozprávkami...),
- použitie studených a teplých obkladov,
- jemná masáž,
- relaxačné techniky.

Emočná bolesť

Dieťa môže trpieť nielen fyzicky, ale aj psychicky – psychická bolesť môže sprevádzať bolesť fyzickú, ale môže sa objaviť aj samostatne. Niektoré príznaky, ktoré môžu poukazovať na to, že vaše dieťa trpí:

- deti môžu byť odmerané, plačlivé, neutíšiteľné,

- môžu odmietat' s kýmkoľvek sa rozprávať alebo sa hnevať na všetkých navôkol,
- môžu mať problémy so sústredením,
- môžu sa sťažovať na únavu alebo zlé sny.

Ako môžeme v tomto prípade pomôcť?

- umožniť dieťaťu, aby mohlo hovoriť o svojich pocitoch,
- je mnoho odborníkov, ktorí môžu pomôcť – ošetrojúci tím vám môže pomôcť s ich výberom.

2. NEVOĽNOSŤ A ZVRACANIE

- v pokročilých fázach ochorenia ide o veľmi častý príznak,
- nevoľnosť nemusí byť vždy zjavná, dieťa môže len odmietat' jedlo.

Aké môžu byť príčiny nevoľnosti a zvracania?

- môžu tak pôsobiť niektoré lieky,
- napínanie na zvracanie a nevoľnosť môžu sprevádzať silný kašeľ,
- nevoľnosť a zvracanie môže zapríčiniť zápcha,
- príčinou môže byť nádor – ak svojou polohou blokuje črevá,
- môže to byť spôsobené hromadením niektorých látok v tele alebo nedostatkom iných látok,
- niektoré deti zle znášajú jazdu v dopravných prostriedkoch alebo niektoré druhy pohybu,
- pomerne často je príčina kombinovaná alebo ju nie je možné zistiť.

Ako je možné pomôcť?

- zmenou polohy,
- prúd čerstvého vzduchu – napríklad je možné otvoriť okno alebo použiť ventilátor,
- deťom je často viac nevoľno, ak majú strach – je možné pomôcť odvedením pozornosti, napríklad ponúknuť im možnosť pozrieť si obľúbený film, zahrať si hry alebo využiť predstavivosť či optický klam (viď ďalej),
- nevoľnosť môže zhoršovať aj zápach z kuchyne a varenia,

- pokiaľ podávate jedlo, skúste ho podávať v malých porciách a na malých tanieroch – pohľad na veľký a plný tanier môže nevoľnosť zhoršiť.

Ako môžu pomôcť zdravotníci

- môžu sa pokúsiť nájsť a vyriešiť príčinu (aj v prípade, že je liečba možná aj bez poznania príčiny),
- väčšinou je možné tieto pocity a prejavy výrazne obmedziť (aj keď nie je vždy možné zabrániť ich výskytu).

Akú liečbu je možné použiť?

- existuje celý rad liekov, ktoré pôsobia rôznym spôsobom,
- pokiaľ má dieťa chemoterapiu alebo rádioterapiu, sú k dispozícii lieky určené špeciálne pre tento prípad,
- ak má dieťa zápchu, je nutné ju riešiť správnym spôsobom (viď ďalej),
- ak má dieťa obmedzený pohyb čriev, je možné podať lieky, ktoré znížia nevoľnosť a objem žalúdočného obsahu,
- pokiaľ je príznak spôsobený podávanými liekmi, je možné ich zmeniť,
- nevoľnosť pri podávaní morfinu alebo iných silných opiátov je tiež možné riešiť podaním liekov, navyše ide o prechodný príznak.

Akým spôsobom je možné lieky podávať?

- lieky proti nevoľnosti a zvracaniu je možné podávať ako tablety, kvapky alebo sirup,
- pokiaľ dieťa zvracia, je možné ich podať aj vo forme čípku, prípadne podkožnej injekcie, prípadne do centrálného žilného prístupu (pokiaľ ho má dieťa zavedený).

3. DÝCHAVIČNOSŤ

Čo je to dýchavičnosť?

- ide o bežnú skúsenosť – napríklad pri rýchlom behu máme potrebu hlboko a rýchlo dýchať,
- prípadne môže byť náročné sa nadýchnuť či vydýchnuť,
- často je dýchavičnosť spojená so strachom: dieťa môže mať obavy, že sa nedokáže nadýchnuť alebo že sa udusí,

- dýchavičnosť často prichádza v záchvatoch, pri ktorých dochádza k jej postupnému zhoršovaniu,
- je normálne, že keď vaše dieťa trpí dýchavičnosťou, vy máte strach a pociťujete veľké obavy.

Aké môžu byť príčiny dýchavičnosti?

- nádor môže tlačiť na pľúca alebo dýchacie cesty,
- v pľúcach alebo ich okolí sa môže hromadiť tekutina,
- dieťa môže mať nedostatok červených krviniek,
- príčinou môže byť aj zápal pľúc,
- bez ohľadu na príčiny – dýchavičnosť často prichádza v záchvatoch a zhoršuje ju strach a obavy.

Ako môžu pomôcť zdravotníci?

- môžu byť schopní liečiť príčinu, ktorá spôsobuje dýchavičnosť (napr. nedostatok červených krviniek, zápal pľúc alebo dýchacích ciest),
- môžu predpísať lieky, ktoré obmedzujú vnímanie nepríjemných pocitov spojených s dýchavičnosťou,
- môžu vás a vaše dieťa naučiť relaxačné techniky, ktoré znížia vnímanie dýchavičnosti.

Ako môže byť vaše dieťa liečené?

- môže byť liečená príčina dýchavičnosti,
- morfín je veľmi účinným liekom proti bolesti, v nižších dávkach veľmi dobre obmedzuje dýchavičnosť, jeho mierne upokojujúci efekt navyše môže pomôcť dieťaťu uvoľniť sa a ďalej zmierniť dýchavičnosť,
- pokiaľ nejaký nádor tlačí na dýchacie cesty, môžu pomôcť kortikoidy,
- niektorým deťom pomáha vdychovanie kyslíku,
- antibiotiká väčšinou nepomáhajú, ak nebol dokázaný zápal pľúc.

Ako môžete pomôcť vy?

Je mnoho vecí, ktoré môžete urobiť. Využite tie, ktoré vášmu dieťaťu najviac pomáhajú:

- uistenie a pokoj sú v tomto prípade dôležité, pretože strach zhoršuje dýcha-

vičnosť: snažte sa pôsobiť pokojne a sebaisto, aj keď sa tak necítite,

- vášmu dieťaťu môže pomôcť, keď cíti na tvári čerstvý vzduch – otvorené okno, ventilátor či fén môžu byť veľmi efektívne,
- niektorým deťom sa lepšie dýcha v určitej polohe – môže to byť v sede, v predklone alebo poležiačky na určitom boku – polohu je možné pohodlne zaistiť napríklad pomocou vankúšov,
- pokiaľ vaše dieťa pozná nejaké dychové cvičenia (napríklad pomalé dýchanie do brucha alebo pomalý výdych cez stisnuté pery), podporte ho v ich vykonávaní,
- užitočné môžu byť aj ďalšie relaxačné techniky alebo hry určené na odvedenie pozornosti.

4. EPILEPTICKÝ ZÁCHVAT, KRČE

Zažiť záchvat vlastného dieťaťa je často desivé, ale väčšina ich trvá len niekoľko minút a dieťa si ich neuvedomuje. Na zastavenie záchvatu je možné podať liek, ktorý väčšinou dobre účinkuje.

Čo je to epileptický záchvat?

Epileptický záchvat je následkom narušenej elektrickej aktivity mozgu. Existujú rôzne typy záchvatov, najčastejšie sa pri nich objavujú nasledovné príznaky:

- dieťa má prázdny pohľad, nereaguje, neodpovedá,
- stratí vedomie,
- vykonáva nekontrolované, nevedomé pohyby, olizuje si pery, má záškľby očí alebo končatín,
- môže dôjsť k samovoľnému vylúčeniu stolice alebo moču,
- po záchvate môže byť dieťa nejaký čas ospalé, obzvlášť pokiaľ trval dlhší čas.

Čo robiť pri epileptickom záchvate?

Niektoré prejavy záchvatu vypadajú desivo, ale nie sú bolestivé, trvajú obvykle len niekoľko minút a dieťa si ich nebude pamätať. Najdôležitejšie je zabezpečiť, aby sa dieťa nemohlo poraniť – aby bolo na bezpečnom mieste:

- odstráňte z jeho okolia čokoľvek, o čo by sa mohlo poraniť,
- neobmedzujte jeho pohyb,
- nepokúšajte sa mu nič dávať do úst,
- pokiaľ je to možné, otočte hlavu dieťaťa do strany,

- pokiaľ záchvat trvá dlhšie než 3 – 5 minút, podajte mu liek podľa pokynov.

Čo môžu urobiť zdravotníci?

- môžu predpísať liek, ktorý dieťaťu podáte pri záchvate,
- môžu predpísať pravidelne podávané lieky, ktoré znížia počet záchvatov alebo zabránia ich výskytu (obvykle sa podávajú ústami, ale je možné podávať ich aj iným spôsobom – napríklad podkožne pomocou pumpy).

5. ZÁPCHA

- zápcha sa v pokročilých fázach ochorenia objavuje často,
- stolica je vylučovaná menej často, býva jej málo a býva tvrdá,
- vylučovanie stolice môže byť veľmi náročné alebo bolestivé.

Zápchu môžu sprevádzať aj ďalšie príznaky:

- pocit plného brucha,
- kŕče v bruchu,
- nechutenstvo, nevoľnosť a zvracanie,
- únava.

Čo spôsobuje zápchu

- problém s vylučovaním stolice mohlo mať dieťa už pred ochorením,
- môže byť spôsobená nádorom, ktorý tlačí na črevá a bráni ich pohybu,
- môže byť spôsobená tým, že má dieťa menej pohybu, menej je a pije,
- zápchu môžu spôsobiť aj niektoré lieky.

Ako môžeme pomôcť?

- podporujte príjem tekutín, najmä vody a ovocných štiav,
- pokiaľ dieťa prijíma potravu, môže pomôcť, ak konzumuje potraviny s vysokým obsahom vlákniny (ovocie, zelenina, celozrnné pečivo).

Je možné podávať nejaké lieky?

Sú rôzne druhy liekov, ktoré rôznymi spôsobmi zabraňujú zápche. Väčšina

detí potrebuje kombináciu liekov. Cieľom je zaistiť pravidelné vylučovanie stolice, preto podávajte lieky pravidelne.

- zmäkčovače stolice fungujú tak, že zvyšujú obsah tekutiny v stolici, ktorá je mäkkšia a ľahšie sa vylučuje,
- stimuláciou zvyšujú pohyb čriev,
- niekedy je možné zaistiť vylúčenie stolice podaním čípku alebo klyzmy.

6. NEPOKOJ

- nepokojný pohyb, krik, zášklby, triaška tela

Aké sú možné príčiny?

- fyzické problémy – bolesti, zápcha, infekcie,
- psychické problémy – strach, zlé sny,
- chemické zmeny v tele, ktoré ovplyvňujú mozgovú a nervovú funkciu.

Ako môžeme pomôcť?

- pokiaľ má dieťa bolesti, môže mu pomôcť dávka lieku na prelomovú bolesť,
- pokiaľ je toho dieťa schopné, je dobré vyzvať ho, aby hovorilo o tom, čo ho trápi,
- pokiaľ je nepokoj náhly a intenzívny, môžete podať dávku lieku na vnútornú stranu líca podľa inštrukcií a kontaktovať lekára,
- nepokoj je bežný v posledných fázach ochorenia a je náročné ho s dieťaťom prežívať, ale je dobré si uvedomiť, že zášklby alebo zvuky, ktoré dieťa vydáva, preň samotné väčšinou nie sú stresujúce alebo bolestivé.

V čom môžu pomôcť zdravotníci?

- pokiaľ zistia fyzickú príčinu, môžu sa ju pokúsiť vyriešiť – vyliečiť,
- môžu odporučiť liek na zníženie vnímania obáv a ovplyvnenie nepokoja – či už vo forme tabliet, roztoku či kvapiek do úst alebo na podkožné podávanie.

7. PROBLÉMY S MOČENÍM

Znížená tvorba moču

Príčiny

- obličky síce moč tvoria, ale močový mechúr sa nevyprázdňuje – retencia:
- niektoré lieky môžu narušovať vyprázdňovanie mechúra,
- zápcha,
- nádor tlačiaci na močové cesty alebo oblasť miechy,
- obličky netvorí dostatočné množstvo moču:
- nádor tlačiaci na obličky,
- v pokročilých fázach ochorenia obličky často prestávajú tvoriť moč – ide o prirodzený proces, ktorý nevyžaduje liečbu.

Ako môžeme pomôcť?

- zdravotníci môžu zistiť, či ide o blokádu mechúra alebo či nefungujú obličky,
- teplý kúpeľ a tečúca voda môžu pomôcť v prípade retencie.

Ako môžu pomôcť zdravotníci?

- môžu liečiť zápchu alebo upraviť liečbu spôsobujúcu poruchu vyprázdňovania mechúra,
- môžu podať lieky, ktoré uvoľnia tlak spôsobený hromadením moču v mechúre,
- môžu s vami prebrať možnosť zavedenia katétra do močového mechúra – môže to priniesť úľavu, ale taktiež to môže byť nepríjemné.

Inkontinencia – únik moču

Príčiny

- zápcha,
- imobilita – problém s pohybom alebo presunom na záchod,
- porucha vedomia.

Čo je potrebné si všímať?

- či sa dieťa dokáže včas dostať na záchod,
- či má mokrú posteľ,
- či si uvedomuje vylúčenie moču.

Čo môžeme robiť?

- zaistiť pomôcky: plienky, vložky, obliečky,
- pravidelne usádzať dieťa na záchod,
- uistiť dieťa, že za to nemôže,
- aplikovať ochranné krémy na miesta, ktoré môžu byť v dôsledku úniku moču podráždené.

Ako môžu pomôcť zdravotníci?

- liečiť zápchu alebo bolesť,
- zaistiť pomôcky, pomôcť s hygienou atď.

8. KRVÁCANIE

- môže sa vyskytovať v rôznych formách – môže ísť o tvorbu modrín, krvácanie z nosa, krv v stolici, vracanie či vykašliavanie krvi,
- krvácanie je desivé na pohľad, ale nebolí – je nutné dieťa upokojiť,
- obvykle sa dá vopred zistiť, u ktorého dieťaťa môže ku krvácaniu dôjsť a pripraviť sa na to.

(Krvácanie môže byť spôsobené narušením cievy nádorom alebo pri nízkom počte krvných doštičiek, ale v tejto fáze nie je podstatné po tom pátrať – skôr riešiť príznaky.)

Čo je možné urobiť:

- mať pripravené tmavé uteráky a prikrývky – krvácanie vďaka tomu nebude vyzerať tak hrozivo ani pre vás, ani pre dieťa,
- pokiaľ je krvácanie veľké, kontaktujte zdravotníkov a podajte midazolam alebo morfín podľa pokynov.

9. PROBLÉMY S PRÍJOMOM POTRAVY

V pokročilých fázach ochorenia vášho dieťaťa vám môže podávanie jedla a nápojov priniesť mnohé starosti a obavy. Vaše dieťa môže odmietat jedlo a nápoje z nasledovných dôvodov:

- nemá chuť na jedlo,
- má iné chute,
- pociťuje nevoľnosť alebo zvracia,
- má obavy a strach,
- má problémy s prehĺtaním.

Ako môžeme pomôcť?

- ponúkajte mu jedlo častejšie a v malých porciách – používajte malé tanieriky,
- ponúkajte dieťaťu to, na čo má chuť a čo má rado,
- buďte pripravení podať mu jedlo aj v neobvyklom čase, napríklad v nočných hodinách,
- neupozorňujte dieťa na to, že málo je a pije, nepýtajte na to pozornosť,
- môžete mu skúsiť podávať džús s ľadovou drťou,
- aj v malých dávkach je možné zaistiť dostatočný kalorický príjem (pridaním masla, smotany atď.),
- v pokročilých fázach ochorenia telo potrebuje stále menej jedla a pitia, deti necítia hlad a smäd. Môžu však mať suché ústa, preto je vhodné udržiavať ich čisté a zvlhčovať ich.

V prípade vzniku akýchkoľvek neočakávaných príznakov sa s dôverou obráťte na členov ošetrojúceho tímu, ktorí vám poskytnú užitočné informácie a pomoc.

Detský mobilný hospic

Lekár
0905 553 812

Sestra
0908 363 626

hospic@svetielkonadeje.sk

